

2.4 ETAPY PROCESU CZYTANIA

Czytanie to bardzo złożona umiejętność, którą może opanować każde dziecko jeśli będzie odpowiednio do tego przygotowane. Cały proces nauki czytania tak naprawdę rozpoczyna się już bardzo wcześnie i trwa zwykle kilka lat. Proces ten można podzielić na trzy etapy:

- I. Wyrabianie gotowości do nauki czytania
- II. Wprowadzanie elementów nauki czytania
- III. Właściwa nauka czytania

I Gotowością do podjęcia nauki czytania i pisania nazywamy rozwój gotowości do opanowania nowego sposobu komunikowania się za pomocą pisma czyli utrwalonych znaków graficznych. Dziecko najpierw staje się gotowe do odbierania znaczeń przekazywanych w taki „zakodowany” sposób, a później do nadawania znaczeń i przekazywania ich innym. Wyróżnia się pięć głównych etapów opanowania tzw. „nowego języka”, czyli mowy pisanej, oto one:

1. Etap rozwoju ekspresji i komunikacji niewerbalnej i prewerbalnej - dziecko w swoich zachowaniach jest reaktywne tzn., że jego zachowanie warunkuje aktualne zaspokojenie podstawowych potrzeb biologicznych i kontaktu emocjonalnego; dziecko komunikuje się z otoczeniem za pomocą ciała i głosu. W tym okresie rozwija się zwłaszcza funkcja spostrzegania. Dziecko jest impulsywne, żyje jedynie teraźniejszością i nie kontroluje własnego zachowania. Pod koniec pierwszego roku życia zaczyna dominować ekspresja i komunikacja prewerbalna nad niewerbalną. Jest to początek procesu odrywania działania od konkretnej sytuacji przestrzenno-czasowej.
2. Etap rozwoju ekspresji i komunikacji werbalnej – Dziecko posiada coraz więcej doświadczeń dzięki czemu rozwija się jego pamięć. Trwa już proces uniezależniania się działania od kontekstu sytuacji zewnętrznej. Dzięki rozwijającej się mowie dziecko zaczyna kontrolować swoje zachowanie. W kontaktach z innymi ludźmi dominuje już ekspresja i komunikacja werbalna. Ten etap obejmuje drugi i trzeci rok życia dziecka kiedy ono opanowało już podstawy mowy.
3. Etap odkrycia znaków i ich roli w kontaktach ludzi między sobą – dziecko poszerza kontakty społeczne, coraz częściej korzysta z uprzednich doświadczeń w nowych sytuacjach. Rozwija się aktywność poznawcza dziecka i następuje odkrycie znaków, ich istnienia i ich roli w życiu ludzi. Ten etap to pierwszy okres wieku przedszkolnego aż do około piątego roku życia.

4. Etap odkrycia istoty pisma – dziecko wyróżnia pismo, podejmuje próby zgłębiania tajemnicy czytania i pisania. Dziecko odkrywa zasadę odpowiedniości grafem-fonem i fonem-grafem. Następnie podejmuje próby samodzielnej „nauki” czytania i pisania.
5. Etap gotowości do opanowania czytania i pisania – dziecko efektywnie korzysta ze wskazówek nauczyciela dotyczących istoty czytania i pisania. W zależności od podejścia nauczyciela dziecko albo ma warunki do samodzielnego opanowania umiejętności czytania i pisania albo dziecko jest tylko nauczane czytania i pisania. W obu sytuacjach dziecko osiągnie swój cel czyli opanuje umiejętność czytania i pisania, ponieważ jest ono gotowe bądź do „nauczenia się” bądź do „bycia nauczonym”. Dziecko rozumie na czym polega czytanie i pisanie oraz posiada wewnętrzne, psychofizyczne możliwości nabycia tych umiejętności, mianowicie jest sprawne artykulacyjnie i manualnie i ma prawidłowo rozwiniętą percepcję wzrokową i słuchową.

Powyższe etapy wspólnie analizowane ukazują pewną drogę, jaką dziecko przebywa ku opanowaniu umiejętności czytania i pisania, innymi słowy ku pełnemu wejściu w społeczeństwo i jego kulturę. W pierwszym, drugim i trzecim etapie dziecko rozwija coraz większą wrażliwość na znaki, tzn. częściej wyróżnia je z otoczenia i różnicuje. Natomiast etap czwarty i piąty to coraz większa podatność dziecka na wskazówki płynące z otoczenia. Innymi słowy dziecko w powyższym procesie staje się:

- a. Gotowe do czytania i pisania zatem bardziej wrażliwe na określony rodzaj znaków: „pismo” zostaje wyodrębnione jako specjalny rodzaj znaków, dziecko odkrywa odpowiedniość grafem-fonem i „przezroczystość” znaku dla znaczenia czyli dowolność ustalonego związku znaku i znaczenia, oczekuje dostarczenia tego rodzaju znaków przez otoczenie; jest to gotowość typu „chcę” (Brzezińska, 1987, s.48)
- b. Gotowe do nauki czytania i pisania czyli coraz bardziej podatne na określony rodzaj zewnętrznych wskazówek: oczekuje ich od otoczenia, coraz efektywniej z nich korzysta; jest to gotowość w płaszczyźnie „technicznej” – typu „wiem, jak” (funkcje percepcyjno-wykonawcze) i w płaszczyźnie „materialnej” – typu „mam możliwości” (zasób doświadczenia życiowego i językowego) (Brzezińska, 1987, s.48).

Zatem można stwierdzić, iż warunkiem zaistnienia gotowości do nauki czytania i pisania jest osiągnięcie najpierw gotowości typu „chcę”. Wyłaniają się zatem trzy rodzaje gotowości dziecka do nauki czytania i pisania, określone jako:

- 1) Gotowość psychomotoryczna czyli gotowość do nauki czytania i pisania typu „wiem, jak”
- 2) Gotowość słownikowo-pojęciowa czyli gotowość typu „mam możliwości”
- 3) Gotowość emocjonalno-motywacyjna czyli gotowość typu „chcę”.

Można zatem wnioskować z powyższego, iż w procesie rozwijania gotowości dziecka do nauki czytania i pisania ważną rolę będą odgrywały oddziaływania stymulujące jego rozwój w trzech płaszczyznach:

1. procesów psychomotorycznych, a konkretnie analizatora wzrokowego, słuchowego i kinestetyczno-ruchowego oraz sprawność aparatu artykulacyjnego i sprawność manualna
2. procesów poznawczych, a konkretnie właściwości myślenia czyli zasób pojęciowy i słownikowy dziecka;
3. procesów emocjonalno-motywacyjnych, czyli nastawienie dziecka wobec konieczności lub chęci opanowania obu tych umiejętności i wobec przeszkód, które mogą lub pojawiają się w procesie uczenia się czytania i pisania.

Wszystkie trzy, powyższe aspekty są równie ważne i nawzajem od siebie uzależnione i łącznie wyznaczają to, jak szybko dziecko opanuje umiejętność czytania i pisania. Jednakowoż aspekt emocjonalno-motywacyjny decyduje o tym w jaki sposób będzie przebiegał proces nabywania tych umiejętności, mianowicie czy dziecko nauczy się czytać samodzielnie czyli udział dorosłego będzie niewielki, jedynie w formie wskazówek czy też proces przybierze postać treningu nauczania czytania i pisania prowadzonego przez nauczyciela krok po kroku. Dziecko powinno być w odpowiedni sposób przygotowywane w okresie przedszkolnym do tego by zwiększyć swą odporność na nieuniknione w pierwszych etapach uczenia się trudności. Powinno być tak przygotowywane aby uruchomiła się w nim własna, wewnętrzna potrzeba nauczenia się dobrego czytania i pisania. To przygotowanie obejmuje:

- kształtowanie zainteresowania książką
- zainteresowanie możliwościami wykorzystania książki
- pokazanie jak czerpać radość i satysfakcję z kontaktów z książką
- zwracanie uwagi na pobudzenie dziecka do refleksji, do zastanawiania się nad czytany już tekstami
- pokazywanie jak „operować” różnymi tekstami
- pokazywanie jak przetwarzać teksty poprzez inne formy ekspresji (ruchowe, plastyczne, mimiczne, muzyczne).

Reasumując gotowością do nauki czytania nazywamy odpowiedni poziom opanowania przez dziecko poprawności wymowy oraz odpowiedni poziom spostrzegawczości wzrokowej i słuchowej.

Proces wyrabiania gotowości do nauki czytania w edukacji przedszkolnej składa się z dwóch etapów, które różnią się między sobą pod względem treści aktywności dzieci, ale wzajemnie się warunkują i stanowią integralną całość. Zatem pierwszy etap to czas dominowania dźwięku-głoski, a drugi to pojawienie się obok głoski jej graficznego odpowiednika – litery. „A zatem u podstaw

wyrabiania gotowości do nauki czytania leży umiejętność dokonywania analizy i syntezy dźwiękowej wyrazów, pozwalająca na wyodrębnianie poszczególnych głosek, a następnie łączenie ich w logiczną całość” (Klim-Klimaszewska, 2001, s.150). Jeśli procesy te zostaną dobrze rozwinięte wtedy dziecko nie napotka większych trudności na drugim etapie, kiedy trzeba każdej głosce przyporządkować odpowiednią literę w wyrazach o brzmieniu zgodnym z zapisem. Nawet kiedy litery zostaną już wprowadzone, dziecku nadal towarzyszą ćwiczenia z poprzedniego etapu tj. doskonalenie poprawnej wymowy wszystkich głosek oraz analiza i synteza dźwiękowa wyrazów. „Analiza i synteza dźwiękowa powinna zatem wyprzedzać wprowadzanie nowych wyrazów, a także ma przygotowywać do rozpoznawania i odczytywania liter. Od analizy i syntezy dźwiękowej przechodzi się do analizy i syntezy słuchowo-wzrokowej, stanowiących proces czytania” (Klim-Klimaszewska, 2011, s.151).

Wyrabianie gotowości do czytania to nic innego jak rozwijanie następujących umiejętności:

- a) spostrzegawczości wzrokowej
- b) spostrzegawczości słuchowej czyli słuchu fonematycznego i umiejętności analizy słuchowej
- c) poprawności wymowy

Rozwijanie spostrzegawczości wzrokowej ma na celu osiągnięcie przez dziecko takiego poziomu, dzięki któremu potrafi ono rozróżniać litery, a konkretnie ich symbole graficzne. „W procesie rozwijania spostrzegawczości wzrokowej wyróżnia się następujące etapy:

- a. zwracanie uwagi na fragmenty ilustracji tematycznych
- b. porównywanie obrazków różniących się tylko drobnymi szczegółami
- c. odszukiwanie takich samych obrazków
- d. odszukiwanie takich samych figur abstrakcyjnych
- e. analiza szeregu figur abstrakcyjnych, wyróżnianie składników szeregu i ustalanie kolejności ich występowania” (Przyłubscy, 1977, s.230).

Sześcioletki raczej bez problemu rozpoznają znane im przedmioty czy ludzi na rysunkach tematycznych. Często dostrzegają również nieskomplikowane sytuacje i czynności. Jednak są też dzieci, które mogą mieć z tymi zadaniami trudności i o nich trzeba szczególnie pamiętać. Nauczyciel wystawia dużą ilustrację lub tablicę i zaczyna od omówienia wraz z dziećmi tego, co pierwszoplanowe, rzucające się w oczy, a następnie zadaje dzieciom pytania o detale. Należy pamiętać, że dzieci mogą się szybko znudzić dlatego warto zastosować element konkursu, np. kto znajdzie więcej szczegółów. Następnie wskazywanie różnic między dwoma obrazkami. Tutaj istotne jest aby te obrazki nie różniły się zbyt wieloma drobiazgami, na początek wystarczy kilka. Później dzieci muszą odnaleźć dwa identyczne obrazki spośród wielu innych. Zaczyna się od prostych rysunków, a kończy na figurach abstrakcyjnych. Następnym krokiem jest rozpoznawanie

powtarzającego się rysunku w szeregu. „Ćwiczenia z szeregiem przyzwyczajają do zwracania uwagi na składniki, które go tworzą, i na kolejność ich występowania” (Przyłubscy, 1977, s.231). Dzieci w tych ćwiczeniach nie powinny być tylko obserwatorami, lecz same powinny układać zadania i zagadki.

Rozwijanie spostrzegawczości słuchowej polega na ćwiczeniu obserwacji szeregu dźwięków. Powyższe ćwiczenia można łączyć z zajęciami umuzykalniającymi. Nauczyciel powinien tworzyć szeregi dźwięków zawierające dźwięki właściwe i dźwięki zwane szmerami. Dźwięki właściwe to na przykład uderzenie w płytkę cymbałków, natomiast dźwięk- szmer to np. uderzenie drewna, czyli istotna jest różnica w brzmieniu- jeden dźwięk jest miły, a drugi tępy, głuchy. Nauczyciel najpierw prezentuje dzieciom dźwięki, a następnie wygrywa je ponownie w czasie gdy dzieci są odwrócone i ich zadaniem jest podniesienie ręki kiedy usłyszą dźwięk cymbałków. Innym zadaniem jest gdy nauczyciel każdemu dźwiękowi nadaje nazwę, którą dzieci muszą zapamiętać, np. klockiem o stół to „puk”, a pałeczką w bębenek to „bum”. Dźwięków może być pięć. Następnie nauczyciel wybiera pięciu muzykantów, którzy grają koncert życzeń, gdyż pozostałe dzieci zamawiają sobie utwór, np. ja poproszę puk, puk, bum, bum, puk. Następnie nauczyciel może poprosić muzykantów, aby specjalnie zagrali źle i w ten sposób sprawdzi czy dziecko zamawiające utwór zauważy pomyłkę. Zadaniem trudniejszym będzie zademonstrowanie przez nauczyciela dwóch serii: „stuk, stuk, trach” oraz „stuk, puk, trach” i zapytanie dzieci który dźwięk w drugim szeregu jest inny. Następnie dzieci mogą układać szeregi ze zmianami. Ostatnim etapem jest rozróżnianie dźwięków właściwych i tzw. szmerów. Dzieci powinny liczyć, ile jest dźwięków w szeregu i które z nich są głuche, a które dźwięczne. Jeśli dzieci opanują rozróżnianie i wychwytywanie odpowiednich dźwięków przychodzi czas na rozwijanie umiejętności analizy słuchowej. Zaczniemy od tego czym jest fonem. Otóż jest to najmniejsza jednostka dźwiękowa mowy. Natomiast słuch fonematyczny pozwala nam w strumieniu dźwięków mowy wyodrębnić jej składniki znaczące czyli wyrazy, oraz składniki fonetyczne czyli fonemy. „Ćwiczenia słuchu fonematycznego prowadzi się w następującej kolejności:

- a. stwierdzenie, że wyraz składa się z głosek
- b. wyodrębnienie pierwszej głoski w wyrazie
- c. wyodrębnienie ostatniej głoski w wyrazie
- d. poszukiwanie wyodrębnionych i poznanych w izolacji głosek w środku wyrazu
- e. liczenie głosek w wyrazie oraz budowa symbolicznego obrazu wyrazu, czyli tzw. schematu” (Przyłubscy, 1977, s.234).

Powyższe ćwiczenia nazywane są po prostu analizą słuchową, która przygotowuje bezpośrednio do czytania. Należy pamiętać, iż wyrazy stosowane do ćwiczeń analizy słuchowej nie mogą zawierać :

- upodobnień, np. łódka
- ściągnięć, np. jabłko
- dyftongów, np. autobus
- zaniku dźwięczności na końcu wyrazu, np. sad
- „i” jedynie w formie zmiękczonej, np. ziemia
- samogłosek nosowych
- spółgłoski „j”

Materiał językowy wykorzystywany do ćwiczeń dzieli się na osiem klas:

- I. jednosylabowe wyrazy 2-głoskowe typu „ul”
- II. jednosylabowe wyrazy 3-głoskowe typu „las”
- III. dwusylabowe wyrazy 4-głoskowe typu „wo-da”
- IV. dwusylabowe wyrazy 3-głoskowe typu „o-sa”
- V. jednosylabowe wyrazy 4- lub 5-głoskowe typu „wilk”, „kret”, „sklep”
- VI. dwusylabowe wyrazy 5-głoskowe typu „bra-ma”, „pa-lec”
- VII. dwusylabowe wyrazy 5-głoskowe typu „lal-ka”
- VIII. trzysylabowe wyrazy 6-głoskowe typu „to-po-la”

Warto pamiętać, iż dziecko słyszy wyraz jako jedną całość, nie kojarzy wyrazu z zapisem literowym jak dorosły, dlatego na początku jest mu bardzo trudno. Zatem analizę słuchową należy prowadzić regularnie, starannie kontrolując czy jej poszczególne etapy są opanowane. W analizie słuchowej istnieje pewne niebezpieczeństwo w chwili wybrzmiewania pojedynczych głosek, ponieważ dziecko zamiast „k” słyszy „ky”. Aby zapobiec tego typu błędom należy pojedynczo wybrzmiewać tylko te głoski, które się wtedy nie zniekształcają, czyli „r, l, m, n, s, w, z” oraz samogłoski i stosować polecenia typu: „podaj pierwszą głoskę w wyrazie dom” zamiast wybrzmiewać głoski.

Przy wprowadzaniu wyrazu do analizy słuchowej trzeba najpierw zainteresować dzieci tym wyrazem, a następnie wolno i wyraźnie go wypowiedzieć by dać szansę dzieciom do usłyszenia poszczególnych głosek i od tego momentu konsekwentnie stosować pojęcie „głoska”. Na etapie wyodrębniania pierwszej głoski w wyrazie zaczynamy zawsze od samogłosek, a następnie spółgłoski, które można przedłużać(f, l, n, r, s, w, z) i na końcu spółgłoski, których nie można przedłużać (b, c, d, g, k, p, t). Na kolejnym etapie, wyodrębniania głoski na końcu wyrazu też zaczynamy od samogłosek, a później wprowadzamy spółgłoski. Na etapie budowania schematów wyrazów zaczynamy od krótkich wyrazów, aż do coraz dłuższych. Najpierw dzieli się wyraz na sylaby, co nie jest trudne, a następnie liczy się głoski w każdej sylabie i wyniki dodaje. Dzieci budują schemat wyrazu za pomocą cegiełek lub kartoników zachowując podział na sylaby. W

dalszym etapie wyróżnia się samogłoski- zawsze kolorem czerwonym i spółgłoski- kolorem niebieskim.

Doskonalenie wymowy rozpoczyna się od stworzenia dziecku warunków do tego, by mogło się wypowiadać. Nauczyciel powinien stworzyć sytuację kiedy dziecko:

- będzie miało o czym mówić
- będzie chciało się wypowiadać
- będzie miało okazję do wypowiadania się.

Zatem nauczyciel powinien dostarczać dzieciom ciekawych przeżyć, doświadczeń, interesujących wiadomości, tworzyć okazje do rozwiązywania zadań i organizowania wielu zabaw. Kolejną, ważną sprawą jest aby nauczyciel budził zaufanie dzieci, aby czuły się przy nim bezpiecznie, tylko wtedy będą skore do zwierzeń i różnych opowieści. I wreszcie nauczyciel powinien stwarzać sytuacje kiedy dzieci będą mogły wypowiadać się na forum.

Doskonalenie wymowy polega na systematycznym prowadzeniu zabaw uwzględniających ćwiczenie prawidłowego oddechu, procesów analizy słuchowej i artykulacji. Celem tych ćwiczeń jest :

- „- likwidowanie u dzieci błędów wymowy i jej doskonalenie
- rozwijanie i doskonalenie procesów analizy słuchowej
- usuwanie przyczyn niechęci do mówienia, a tym samym ułatwianie nawiązywania słownych kontaktów społecznych
- umożliwienie wyrażania się w różnych formach ekspresji słownej kształcącej mowę i myślenie” (Dudzińska, 1977, s.204-205).

Nauczyciel powinien poznać dobrze „swoje dzieci” aby zlokalizować ewentualne trudności w wymowie, a następnie je usunąć. Jeśli dziecko nie wymawia określonej głoski, to następnie źle ją odczytuje, co prowadzi do złego zapisu. Nauczyciel powinien każde dziecko „badać osobno”, to znaczy sprawdzać jego wymowę, aby następnie dostosować odpowiedni zestaw ćwiczeń do każdego dziecka. Jednak pracę nad wymową dzieci należy planować dwukierunkowo czyli ze wszystkimi dziećmi oraz indywidualnie lub w małych zespołach i w każdym przypadku ta praca powinna mieć inny charakter. Zajęcia zbiorowe powinny być raczej doskonaleniem wymowy dzieci niż likwidowaniem błędów, ponieważ trudno wtedy uwzględnić specyfikę wymowy konkretnych dzieci. Zatem do zabaw z całą grupą należy wybierać głoski lub wyrazy poprawnie wypowiedane przez dzieci. Nauczyciel powinien postępować kolejno wprowadzając: ćwiczenia oddechowe, ćwiczenia fonacyjne oraz ćwiczenia logorytmiczne. Ćwiczenia oddechowe mają na celu usprawnienie aparatu oddechowego, zwiększenie pojemności płuc, kształcenie ruchów przepony, nauczenie ekonomicznego zużywania powietrza w czasie mówienia, zróżnicowanie fazy oddychania, wydłużenie fazy wydechowej oraz wyciszyć i uspokoić po większym wysiłku

fizycznym lub psychicznym. Ćwiczenia fonacyjne mają za zadanie wykształcenie u dzieci odpowiedniej wysokości i umiejętności właściwego stosowania natężenia głosu w czasie mówienia. Natomiast ćwiczenia logorytmiczne mają na celu kształcenie i usprawnianie wykonywania ruchu, wyrabianie szybkiej orientacji w przestrzeni, usprawnianie umiejętności koncentrowania uwagi oraz usprawnianie myślenia.

Dziecko rozpoczynające edukację przedszkolną właściwie od samego początku podejmuje działania służące jego przygotowaniu się do nauki czytania i pisania. Pewne działania, które dziecko wykonuje są mimowolne, gdyż to nauczyciel planuje działania dzieci znając ich potrzeby edukacyjne. Ostatni etap edukacji przedszkolnej obejmujący dzieci w wieku pięciu lub sześciu lat skupia się szczególnie na przygotowaniu dzieci do nauki czytania i pisania. Zatem pierwszym elementem przygotowań do nauki czytania dzieci pięcio- sześciolletnich według programu Nasze Przedszkole jest rozwijanie spostrzegania wzrokowego obejmujące kilka konkretnych działań, mianowicie:

- a) *„Obserwowanie otoczenia, wymienianie jego elementów, porównywanie ich z tym, co znajduje się dalej*
- b) *Wyszukiwanie takich samych przedmiotów, obrazków, symboli graficznych*
- c) *Wskazywanie szczegółowych różnic pomiędzy dwoma przedmiotami, obrazkami*
- d) *Układanie złożonych kompozycji z figur geometrycznych według podanego wzoru*
- e) *Składanie pociętych obrazków w całość bez wzoru*
- f) *Kończenie rysowania danego przedmiotu według podanego wzoru*
- g) *Segregowanie danych symboli graficznych według przyjętego kryterium*
- h) *Poznajawanie zapisu swojego imienia i zapisu imion kolegów i koleżanek z grupy, rozpoznawanie ich, układanie liter według wzoru”*

Następnie rozwijanie słuchu fonematycznego, obejmujące:

- a) *„Wymawianie samogłosek, a potem wymawianie za nauczycielem spółgłosek*
- b) *Wykonywanie ćwiczeń różnicujących głoski opozycyjne, np. t-d, r-l, p-b*
- c) *Powtarzanie słów zawierających głoski opozycyjne, np. kura-góra, piórko-biurko*
- d) *Wyodrębnianie zdań w wypowiedziach, liczenie ich, układanie wypowiedzi np. na temat obrazka, składającej się z określonej liczby zdań*
- e) *Słuchanie zdań, wyodrębnianie w nich słów; liczenie słów w zdaniach; układanie zdań z określonej liczby słów; określanie kolejności słów w zdaniach*
- f) *Układanie rymów do podanych słów*
- g) *Wyodrębnianie w słowach sylab, określanie ich kolejności; dzielenie słów na sylaby; liczenie sylab w słowach; tworzenie słów rozpoczynających się, kończących się daną sylabą*

- h) Wyodrębnianie w słowach głosek: w wygłosie, nagłosie, śródgłosie*
- i) Liczenie głosek w słowach; układanie słów rozpoczynających się, kończących się daną głoską”*

Kolejnym etapem jest już przygotowanie do czytania, obejmujące:

- a) „Umiejętne odczytywanie często stosowanych oznaczeń i symboli*
- b) Zwracanie uwagi na fakt, że czytanie- obok mówienia, pisanie- jest jedną z form komunikowania się ludzi*
- c) Rozumienie, że rozwój umiejętności czytania odbywa się stopniowo i indywidualnie u każdego dziecka*
- d) Całościowe rozpoznawanie napisów umieszczonych w sali zajęć- nazw znajdujących się tam zabawek, kącików zainteresowań, roślin (sukcesywne ich wymienianie)*
- e) Wykonywanie ćwiczeń rozwijających orientację przestrzenną (przygotowanie do czytania od lewej strony do prawej)*
- f) Wspólne z nauczycielem czytanie tekstów obrazkowo-wyrazowych (nauczyciel czyta tekst, dzieci podają nazwy obrazków)*
- g) Czytanie całościowe wyrazów, równoważników zdań*
- h) Określanie znaczenia umiejętności czytania”*

W wyniku powyższych form aktywności językowej dziecka, powinno ono po zakończeniu etapu edukacji przedszkolnej być doskonale przygotowane do podjęcia nauki zarówno czytania jak i pisania w szkole podstawowej.

II Wprowadzanie elementów nauki czytania

Jest to etap poznawania przez dziecko różnych symboli graficznych oraz zapisów globalnych poszczególnych wyrazów czy imion. Pierwszym umownym symbolem graficznym jaki dziecko poznaje w przedszkolu jest jego znaczek rozpoznawczy umieszczony w szatni czy łazience. Następnie dzieci poznają niektóre znaki drogowe, symbole pogodowe oraz symbole graficzne służące do oznaczania miejsc przechowywania zabawek lub terenu do pracy. W edukacji przedszkolnej dzieci nie uczą się rozpoznawać poszczególne litery jedynie całe wyrazy. Przykładowo nauczyciel może umieścić napisy w kącikach zainteresowań, np. las, kasa, apteka. Przedszkolne lalki mogą mieć wyszyte imiona na ubrankach. Oczywiście wyrazy te nie są analizowane, jedynie ułatwiają dzieciom kojarzenie brzmienia słowa z jego graficznym obrazem. Należy pamiętać aby wybrane wyrazy miały pisownię zgodną z wymową. Na tym etapie nauki nie

wprowadza się wyrazów zawierających zmiękczenia, dwuznaki i samogłoski nosowe. Jeśli poszczególne wyrazy poznawane są w czasie zajęć wtedy każdy z nich musi być zilustrowany konkretnym obrazkiem. Dzieci powinny dostrzec, że głoski mają swoje odpowiedniki literowe. Dzieci poznają wyraz jako zbiór elementów. Zauważają, że wyrazy różnią się długością, a ich sens można zrozumieć czytając wyraz od lewej do prawej. Według najnowszej podstawy programowej dzieci w edukacji przedszkolnej nie poznają poszczególnych liter, czyli nie uczą się czytać, dlatego nauczyciele korzystają z metody globalnego czytania. Nowe wyrazy wprowadza się realizując treści zawarte w programie np. w dziale „moja rodzina” wprowadzamy takie wyrazy jak: mama, tata, siostra, brat. Ważne jest aby nie wprowadzać zbyt dużej liczby wyrazów jednocześnie. Początkowo powinny to być wyrazy złożone z liter już znanych, do których stopniowo dodajemy nowe. Początkowa nauka czytania to poznawanie wyrazów globalnie czyli po ogólnym wyglądzie. Znaczenie wyrazu powinno być zilustrowane konkretnym obrazkiem. „W momencie wprowadzania pierwszych wyrazów nie analizujemy ich jeszcze. Służą one do zrozumienia, że głoski mają swoje odpowiedniki literowe; do przekonania się, że kolejność ustawiania liter w wyrazie ma duże znaczenie. Jedna litera dołożona z przodu lub tyłu wyrazu zmienia jego znaczenie (lis, list). W tym okresie dzieci poznają wyraz jako zbiór elementów” (Szulewska, 1977, s.249). Dzieci dostrzegają, że te same elementy występują w różnych wyrazach tylko nie zawsze w identycznym miejscu i układzie. Dzieci zauważają również, że wyrazy mają różne długości, a ich sens można zrozumieć czytając jedynie od strony lewej do prawej. Oto jeden z wielu przykładów jak można wprowadzić wyrazy poznawane globalnie wykorzystując zainteresowanie dziecka najbliższym środowiskiem rodzinnym. Nauczyciel wiesza na tablicy obrazki przedstawiające mamę, tatę, dom a obok obrazków lub pod nimi zawieszają napisy, które mogą być ułożone z liter alfabetu. W trakcie analizy słuchowej dzieci przekonują się, że każda głoska posiada swój własny znak, czyli literę. Napisy z obrazkami pozostawiamy na tablicy, aby dzieci mogły przyglądać się literom czy nawet odwzorowywać je. Kolejnym etapem może być utrwalanie zapisanego wyrazu i rozpoznawanie go wśród innych poprzez zabawę: „Do którego obrazka pasuje napis?” Nauczyciel wręcza każdemu dziecku zestaw obrazków, np. mama, tata, dom i luźne kartki z wyrazami odpowiadającymi obrazkom. Dodatkowo każde dziecko otrzymuje kilka innych wyrazów graficznie podobnych do wyrazów już poznanych, np. lala, tom, tama. Zabawa polega na przyporządkowaniu wyrazów do odpowiednich obrazków. Zwycięzcą jest dziecko, które pierwsze prawidłowo posegreguje napisy i obrazki. Kolejnym krokiem nauczyciela może być sprawdzenie spostrzegawczości dzieci poprzez zamianę napisów pod obrazkami, oczywiście pod ich nieobecność. A następnie poproszenie ich o sprawdzenie czy wszystko się zgadza. Wtedy zadaniem dzieci jest oczywiście uporządkowanie napisów. Wyrazy do globalnego czytania powinny być wprowadzane w liczbie maksymalnie 8 do 12. Ważne jest, aby były krótkie i łatwe do całościowego zapamiętania. Przykładowe wyrazy to:

mama, tata, dom, domy, lala, mak, rak, but, osa, kot, pies. Fakt, że dzieci rozpoznają wśród innych wyrazów te już wprowadzone nie oznacza, że posiadły umiejętność czytania, jest to jedynie przygotowanie do następnego etapu pracy czyli do zrozumienia istoty czytania. „Na proces czytania składa się znajomość liter, umiejętność dokonywania analizy i syntezy słuchowo-wzrokowej oraz rozumienie treści przeczytanego tekstu” (Szulewska, 1977, s.251). Jeśli dzieci poznały już globalnie ok. 10 wyrazów i 10 małych liter to nauczyciel może przystąpić do kolejnego etapu czyli do tworzenia nowych wyrazów z tych znanych już liter oraz do zapoznania z wielkimi literami. W tym celu dzieci powinny przed obrazkiem przypiąć wielki i małe litery opowiadające pierwszej głosce wyrazu. Dobrym ćwiczeniem na zapamiętanie nazw liter jest, np. wyliczanie przedmiotów w sali, które można zacząć pisać wskazaną literą. Oto przykłady, których celem jest dokonanie analizy i syntezy słuchowo-wzrokowej:

- Zagadki – nauczyciel mówi zagadkę, a dzieci ją rozwiązują, a następnie zapisują odpowiedź (układają wyraz z liter)
- Wykonanie kartek do „słownika obrazkowo-wyrazowego” – dzieci otrzymują karteczki z wyrazami, które muszą odczytać i przykleić do odpowiedniego obrazka

„Zapoznanie z nowymi literami w toku dalszej pracy może przebiegać następująco:

- Pokazanie nowej litery małej i wielkiej z obrazkiem przedmiotu zaczynającym się głoską odpowiadającą literze,
- Wyszukiwanie tej litery w napisanych wyrazach,
- Wyszukiwanie wyrazów, które można zacząć pisać tą literą
- Wyszukiwanie wyrazów, w których słychać głoskę odpowiadającą wprowadzonej literze.”

Następnym etapem jest przyswajanie dzieciom techniki czytania, czyli umiejętności obejmowania wzrokiem jednocześnie większej liczby znaków.

III Właściwa nauka czytania

Właściwa nauka czytania rozpoczyna się z wprowadzeniem pierwszej litery. Moment wprowadzenia litery jest bardzo istotny w całym procesie nauki czytania. Błędy popełnione w czasie tej operacji mogą utrudnić dziecku naukę czytania. W nauczaniu początkowym poświęca się temu wiele uwagi, aby skutecznie wprowadzić dziecko w „świat liter”. Każda nowa litera opracowywana jest starannie w sposób wszechstronny, który ułatwi uczniom zapamiętanie jej i włączenie do zasobu posiadanych umiejętności. Wprowadzaniu nowej litery towarzyszą określone działania, które dziecko powinno wykonać, aby poznanie było operatywne i trwałe. „Są to następujące działania:

- Poznanie wyrazu, w którym nowa litera się znajduje, połączenie zapisu graficznego z obrazkiem. Dokonanie analizy i syntezy słuchowej danego wyrazu
- Wyodrębnienie nowej litery i określenie jej miejsca w wyrazie
- Oglądanie nowej litery pokazanej poza wyrazem(malej i wielkiej); określenie jej kształtu, porównywanie do znanych przedmiotów lub wcześniej poznanych liter.
- Rozpoznawanie nowej litery wśród innych liter, niekoniecznie znanych dzieciom.
- Szukanie wyrazów, w których znajduje się nowa litera
- Czytanie wyrazów, w których występuje ta litera obok innych, wcześniej już poznanych” (Dudzińska, 1986, s.76-77).

W edukacji wczesnoszkolnej działanie to uzupełnia pisanie i uczniowie poznają zarówno litery drukowane jak i pisane, czego nie ma oczywiście w edukacji przedszkolnej. Stanowi to pewien kłopot gdyż dzieci pięcioletnie zaczynają już interesować się pisaniem i literami. Niekorzystnym zjawiskiem tutaj jest wprowadzanie jedynie liter drukowanych, ponieważ dzieci mogą mieć później trudność, aby „przestawić się” na litery pisane w klasie I. Zatem jeśli nauczycielka w przedszkolu zaobserwuje, że dziecko przejawia chęć do nauki pisania to powinna zaprezentować mu litery zarówno wielkie jak i małe.

mgr Milena Drews